

Van. prof. dr Sladana Mijatović
Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja
Univerziteta u Beogradu

INICIJATIVE I PREDLOZI ZA UVOĐENJE NASTAVE GIMNASTIKE U OSNOVNE ŠKOLE KNEŽEVINE SRBIJE

1. UVOD

Tokom 19. i početkom 20. veka Srbija je prolazila kroz buran period društvenog, političkog, ekonomskog, kulturnog i prosvetnog razvoja. Period borbi za nacionalno oslobođenje u prvom (1804) i drugom srpskom ustanku (1815) i srpsko-turskim ratovima (1856-1857) bio je ispunjen borbom za nacionalno oslobođenje i samostalnost, koja je dovela sticanja statusa samostalne države na Berlinском kongresu (1878). Neposredno zatim srpsko-bugarski rat (1885) i balkanski ratovi (1912-1913) onemogućili su da njen razvoj bude što brži i uspešniji.

Kneževina i Kraljevina Srbija se u tih 100 godina borila za nacionalno oslobođenje i modernu građansku državu, u želji da da prati i dostigne ekonomski i kulturno - prosvetni nivo razvijenih evropskih država. Bilo je to neprekidno nastojanje da se mlada građanska država razvija u svim segmentima na uzorima modernih evropskih država, koristeći njihova dostignuća i postignuta iskustva.

U vreme turske vladavine kada gotovo da nije postojalo škola bilo je veoma malo pismenih ljudi. Najčešće su popovi ili kaluđeri učili decu da pišu i čitaju. Tek nakon Prvog srpskog ustanka u Srbiji je bilo otvoreno više osnovnih škola u kojima prirodno nije bilo nastave fizičkog vaspitanja. Jedino su u Velikoj školi (1808) u Beogradu zabeleženi podaci o vežbanju učenika sa puškom i sabljom, kao marširanja i prestrojavanja, što bi moglo da bude neka vrsta fizičkih vežbanja.

Dobijanjem autonomije 1830. godine u Kneževini Srbiji su se stvorili uslovi i za brži razvoj školstva, jer je Hatišerifom dobila pravo da otvara svoje škole. Prvi Zakon o školama donet je na predlog načelnika Ministarstva prosvete Jovana Sterije Popovića 1844. godine (Ustrojenije javnog učilišnog nastavljenija), koji je predviđao potpunu organizaciju svih škola: osnovnih, trgovačkih, gimnazija i liceja). Zakonom je predviđeno da osnovne škole u selima traju tri, a u gradovima četiri godine. Prvi put je predviđeno i školovanje ženske dece.

"Zakon ustrojstva osnovnih škola" donet je septembra 1863. godine i njime se predviđalo da i seoske škole dobiju četvrti razred. U vremenskom periodu od dobijanja autonomije, odnosno prava da Srbija otvara svoje škole, do zvaničnog uvođenja nastave fizičkog vaspitanja (gimnastike) u osnovne škole proteklo je 38

godina (1830-1868). To je bio period u kome se nastojalo da se što bolje uredi organizacija i rad osnovnih škola.

Međutim fizičko vaspitanje (gimnastika) se pojavljivalo u pedagoškoj literaturi, projektima zakona o školama i predlozima referenata i školskih komisija Ministarstva prosvete Kneževine Srbije:

2. METOD

U ovom istraživanju primenjen je istorijski metod. Posebno je bila značajna prva faza sakupljanja i sistematizovanja izvora (heuristika), jer je u vezi sa istraživanim problemom sačuvano veoma malo istorijske građe. Nešto nemarom, a više brojnim ratovima ona je nestajala i uništavana, tako da jevporeostalo veoma mali broj primarnih izvora.

Iz tih razloga se pribegavalo korišćenju sekundarnih izvora, ali je to zahtevalo veoma serioznu unutrašnju kritiku (kritiku iskaza). Tek je na osnovu ovakve ocene izvora i njihovog međusobnog kompariranja bilo moguće da se sintesom dođe do validnih rezultata.

3. REZULTAT I DISKUSIJA

Sticanjem autonomije (1830) u Kneževini Srbiji je nastao snažan privredni i kulturni razvoj, koji je zahtevao veću prosvetćenost naroda i školovane državne službenike. To je uslovalo brži razvoj školstva, koji se odvijao po ugledu i na iskustvima razvijenih evropskih zemalja. U vezi sa tim javljale su se ideje i predlozi pedagoga i drugih obrazovanih ljudi u raznim dopisima Ministarstvu prosvete, određenim projektima ili napisanim poglavljima u knjigama, o potrebi fizičkog vežbanja dece i omladine i neophdnosti uvođenja ove nastave u škole.

Kako je polovinom 19. veka u većini razvijenih evropskih zemalja započelo uvođenje nastave fizičkog vaspitanja, postepeno su o tome stizala saznanja i u Kneževinu Srbiju. Mladi školovani ljudi, stipendisti Vlade Srbije ili deca bogatih roditelja školovali su se u velikim evropskim gradovima, u kojima su se upoznavali i sa zbivanjima u oblasti fizičkog vežbanja u građanskim društvima, ali i sa nastavom gimnastike (fizičkog vaspitanja) u tim zemljama.

To je dovelo do zalaganja i predloga ovih mladih ljudi obrazovanih na evropskim fakultetima, tokom pedesetih i šezdesetih godina 19. veka, kada su se vraćali u Kneževinu Srbiju. Od njih su potekle prve ideje, pokušaji i inicijative da se nastava gimnastike (fizičkog vaspitanja) uvede u škole kao obavezan predmet.

3.1. Prve inicijative zabeležene u literaturi

Među prvim mladim Srbima, školovanim u inostranstvu, bio je pedagog Milovan Spasić, koji je od 1845. godine obavljao dužnost glavnog školskog

upravitelja i koji je napisao tri knjige, kao osnovnu stručnu literaturu za učitelje osnovnih škola. Da bi pomogao učiteljima osnovnih škola, u njihovom pedagoškom radu, napisao je i priručnik "Pedagogično metodično nastavljenje za učitelje osnovnih škola" (1855). U ovoj knjizi Spasić je pisao o telesnom vaspitanju dece i u vezi toga je naglasio da je najpreči zadatak roditelja da brinu o njemu. Međutim, istakao je da učitelji moraju da pomažu i organizuju niz postupaka i mera u toku nastave, a pre svega organizovanjem dečjih igara.

Kako je Ministarstvo prosvete naredilo učiteljima osnovnih škola da se pridržavaju uputstava iznetih u ovom priručniku, svakako da se može zaključiti da su učitelji, sledeći ovo uputstvo, primenjivali dečje igre u školi i pored toga što nije postojala nastava fizičkog vaspitanja.

3.2. Gimnastika (fizičko vaspitanje) u projektima raznih zakona

O brzem razvoju školstva u Srbiji brinuli su svi državni organi Kneževine Srbije. Tako je npr. Skupština Kneževine Srbije pripremila "Projekt zakona o školama za Knežestvo Srbije" (1859), u kome bilo je predviđeno da se u osnovne škole uvede predmet "telesno upražnevanje" za mušku i "gimnastika" za žensku decu. Nažalost, ovaj Projekt zakona tada nije usvojen, ali se može zaključiti da je to bio *prvi pokušaj* da se gimnastika (fizičko vaspitanje) uvede u škole odgovarajućim zakonom.

Ako se ima u vidu da je u većini zemalja razvijene Evrope u to vreme fizičko vaspitanje uvedeno u škole, kao jedan od nastavnih predmeta, onda se može razumeti što su školovani ljudi pokušavali da to sprovedu i u Srbiji. Oni su to činili uprkos tome što u mladoj, tek nastaloj autonomnoj Kneževini nisu postojali neophodni uslovi za ostvarenje ove ideje. Tu pre svega mislimo na razumevanje potrebe za ovim nastavnim predmetom, kao i neophodnim materijalnim uslovima za njenu realizaciju i odgovarajućim stručnim kadrom koji bi je izvodio.

Ove ideje i pokušaji mlade srpske inteligencije, da se zakonima reguliše mesto nastave fizičkog vaspitanja, su imali veliki značaj u stvaranju uslova za prihvatanje savremenih ideja o nastavi fizičkog vaspitanja u Kneževini Srbiji, koja je želela da se što pre priključi obrazovnim sistemima Evropskih zemalja.

3.3. Predlozi u vezi uvođenja nastave gimnastike (fizičkog vaspitanja)

Sve ove ideje i predlozi doveli su do toga da je knez Mihajlo Obrenović, koji je tokom dvadestogodišnjeg živeo u srednjoj Evropi, razumeo je potrebu za središnjem stanju u nastavi fizičkog vaspitanja u školama Srbije, pa je na dužnost referenta u Ministarstvu prosvete doveo iz Novog Sada dr Đorđa Natoševića (1867).

Natošević, po obrazovanju lekar, bio je direktor i profesor Srpske gimnazije u Novom Sadu i nadzornik i upravitelj srpskih škola u srpskoj Vojvodini. Kao referent u Ministarstvu prosvete Kneževine Srbije proveo je godinu dana (1867-68) i za to vreme dao značajan doprinos rešavanju problema ove nastave.

Da bi se upoznao sa stanjem nastave fizičkog vaspitanja u školama Srbije, on ih je obilazio tokom ovog vremena i nakon toga pripremio i dostavio Izveštaj ministru prosvete. U ovom Izveštaju on je ocenio stanje škola u Srbiji i organizaciju celokupne nastave, a u vezi sa fizičkim vaspitanjem istakao je da: "telesnog vaspitanja u osnovnim školama nema. Za taj razvitak ne radi osnovna škola ništa."

Pored ovoga Izveštaja Natošević je pripremio predlog nastavnog plana u kome je naveo kao jedan od školskih predmeta i gimnastiku, koja bi se predavala u sva četiri razreda, svakoga dana od 11 do 11,30 časova pre podne i od 16 do 16,30 časova po podne.

U ovom predlogu Natošević je izneo i sadržaj (elementarni nastavni program) ovog nastavnog predmeta koji bi trebalo da sadrži:

- dečje igre,
- laka vojnička vežbanja i
- borenja.

3.4. Uvođenje nastave gimnastike (fizičkog vaspitanja) u osnovne škole Kneževine Srbije

Školska komisija Ministarstva prosvete Srbije razmatrala je stanje škola u Srbiji na osnovu Izveštaja Stevana Popovića: o stanju škola u Švajcarskoj, i Izveštaja dr Đorđa Natoševića. Komisija je predložila ministru prosvete (februara 1968):

1. da se otvori škola za učitelje (Učiteljska škola), koja bi pripremala učitelje za osnovne škole.

2. U vezi nastave gimnastike predložila je, imajući u vidu materijalne uslove škola, da se gimnastika organizuje između časova u seoskim i gradskim školama Srbije.

Preporuka Školske komisije za uvođenje fizičkog vaspitanja u škole prihvaćena je decembra 1968. godine, kada je ministar prosvete Dimitrije Matić uputio **Raspis učiteljima i učiteljicama osnovnih škola**, u kome je preporučio: "da svake nedelje odrede po 3-4 časa van školskog vremena za gimnastiku. Tome se mogu vedžbati deca u školi ili na polju pred školom kada je lepo vreme".

Uz ovaj dopis ministra svim školama Srbije je dostavljeno i "**Uputstvo za telesno vežbanje**", koje je zapravo bilo *elementarni program* nastave gimnastike, jer je sadržalo 17 posebnih celina, koje su predstavljale određene programske sadržaje ove nastave. Svaki od 17 delova programa imao je odgovarajuća objašnjenja i kraća uputstva, što se može smatrati *elementarnom metodikom nastave fizičkog vaspitanja* (gimnastike).

4. ZAKLJUČAK

Svi ovi predlozi i zalaganja, počev od Milovana Spasića (1855), projekta Zakona (1859), dr Đorđa Natoševića (1868), kao i Školske komisije (1868), doprineli su da ministar prosvete Dimitrije Matić, pedagog po obrazovanju, svojim Raspisom od decembra 1868. godine naredi učiteljima, svojim Raspisom, da sa decom rade 3-4 puta nedeljno gimnastiku.

Bio je to značajan i veliki doprinos mlade srpske inteligencije, obrazovane na modernim univerzitetima Evrope. To je bio izuzetno značajna korak u ravoju nastave fizičkog vaspitanja, koja je nakon toga postepeno dobijala svoje pravao mesto u nastavi osnovnih škola.

Ubrzo zatim (1871) Ministarstvo prosvete je izdalo dokument (nastavni plan) pod imenom *Raspored predmeta u osnovnim školama i uputstvo kako će se predavati*, u kome je u posebnom delu pisalo: "u sva četiri razreda muške i ženske škole predaje se telesno vežbanje". Ovaj dokument se može smatrati i kao zvanično uvođenje nastave u osnovne Škole Kneževine Srbije.

5. LITERATURA

1. Gava, A.: *Đorđe Natošević i njegov rad na uvođenju fizičkog vaspitanja u srpske škole (magistarski rad)*. Novi Sad, 1973.
2. Miodragović, J.: *Uređenje osnovnih škola*. Beograd, 1897.
3. Predragović, P.: *Kratka uputstva za predavanje gimnastike u osnovnim školama*. Beograd, 1873.
4. Tešić, V.: *Nastava gimnastike u školama Srbije do 1914*. Beograd, 1954.
5. IZVORI:
 - Arhiv Srbije: MPs: 1893-1914
 - Arhiv Muzeja fizičke kulture

INITIATIVES AND SUGGESTIONS FOR INTRODUCTION OF GYMNAS- TICS IN ELEMENTARY SCHOOLS OF THE PRINCIPALITY OF SERBIA (elementary schools, gymnastics, initiatives, suggestions, introduction)

Upon gaining its autonomy in 1830, the Principality of Serbia also creates the conditions for faster development of education, since the Sultan's edict granted it the right to open schools.

The first Law on schools was passed at the suggestion of the Head of the Ministry of Education Jovan Sterija Popovic in 1844 (Ustrojenije javnog učilišnog nastavljenija), and predicted a complete organization of all schools: elementary, commercial, high and lycees. The Law also prescribed three years of elementary education in villages and four years in towns. For the first time education of female children is predicted.

“Law on structure of elementary schools” was passed in September 1863 and it predicted the introduction of the fourth grade in village schools.

Thirty-eight years (1830-1868) passed from obtaining autonomy, i.e. the right in Serbia to open its schools, to the official introduction of the physical activity instruction in elementary schools. It was a period in which it was attempted to organize structure and work of elementary schools.

However physical education used to appear in pedagogic literature, drafts of laws on schools and proposals of officials and schools commissions of the Ministry of Education of the Principality of Serbia:

1. Milovan Spasic had hold an office of the main school principal since 1845 and he wrote three books, as the main reference books for elementary school teachers. One of them is “Pedagogično metodično nastavenije ya učitelje osnovnih škola” (1855) where he wrote about physical education of children. Although physical education was not present in the Curriculum, he treated it as the most important task of both teachers and parents.

2. In the “Projekt zakona o školama za Knjažestvo Srbije” (1859) where you can find the subjects to be taught in elementary schools, it was stated that “as on of the subjects for boys ‘physical practice’ and ‘gymnastics’ for girls should be taught.”

3. Doctor Djodje Natošević, came from Novi Sad to be an official in the Ministry of Education of the Principality of Serbia in 1867, and stayed until the August of 1868. Upon inspection of schools he concluded that “there is no physical education in elementary schools! Elementary school is doing nothing for its development.” Therefore, in the “Survey of scientific subjects to be developed and taught” he suggested gymnastics as one of the school subjects in all four classes, every day from 11 to 11.30 a.m and from 4 to 4.30 p.m.

4. School commission of the Ministry of Education, whose president was Milovan Spasić, proposed gymnastics “to be recommended to teachers in towns and in villages where it is possible, for children between classes, and that instead of jumping and running they should be taught to some regular gymnastic movements.”

All proposals and intentions contributed so that the Minister of Education Dimitrije Matic by his decree of December 1868, introduced gymnastics in elementary schools of the Principality of Serbia.